

अक्षरहरूको देश कवितासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

स्नातकोत्तर शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
हरिप्रसाद दाहाल
नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम
त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
घण्टाघर, काठमाडौँ
२०६७

शोधनिर्देशक
श्री विप्लव ढकाल

अक्षरहरूको देश कवितासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ
पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
हरिप्रसाद दाहाल
नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम
त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
घण्टाघर, काठमाडौँ
२०६७

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली एम्. ए. दोस्रो वर्षका छात्र हरिप्रसाद दाहालले अक्षरहरूको देश कवितासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपाली विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

शोधनिर्देशक

.....
श्री विप्लव ढकाल
नेपाली स्नातकोत्तर
शिक्षण कार्यक्रम
त्रि-चन्द्र बहुमुखी
क्याम्पस
घण्टाघर, काठमाडौं

मिति : २०६८/०५/०२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम
घण्टाघर, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पसका छात्र हरिप्रसाद दाहालले स्नातकोत्तर तह नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको अक्षरहरूको देश कवितासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र सोही प्रयोजनका निम्ति स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

प्रा. वासुदेव घिमिरे
संयोजक
नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम

.....

विप्लव ठकाल
शिक्षण सहायक
शोधनिर्देशक

.....

प्रा. हेमचन्द्र नेपाल
बाह्य परीक्षक

.....

मिति : २०६८/०५/०२

कृतज्ञता-ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र अक्षरहरूको देश कवितासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन आदरणीय गुरु श्री विप्लव ढकालज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्याहरू एवम् अड्चनहरूसँगै जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही पथ प्रदर्शन गराएर अधि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्नो अति नै व्यस्तताको पर्वाह नगरी समुचित दिग्दर्शन गराउनुभएकोमा श्रद्धेय गुरुप्रति म हार्दिक कृतज्ञता एवम् श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु ।

शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सही निर्देशन र सुझाउ तथा सल्लाह प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु प्रा. श्री वासुदेव घिमिरे एवम् त्रिचन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपाली विभागका सम्पूर्ण गुरु वर्ग तथा प्रस्तुत शीर्षकमा शोधकार्य गर्ने अवसर जुटाइदिने त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपाली विभागप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्रका लागि आफ्नो कृति उपलब्ध गराउनुहुने कवि श्री अमर त्यागीप्रति पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिने त्रि. वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, कीर्तिपुर काठमाडौँप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । घरको आर्थिक तथा व्यावहारिक समस्याको पर्वाह नगरी आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस चरणसम्म ल्याइपुऱ्याउन सहयोग गर्ने पूजनीय पिता पुन्यप्रसाद र माता लक्ष्मी दाहालप्रति म आजीवन ऋणी छु । त्यसै गरी प्रस्तुत शोधकार्यमा सहयोग गर्नुहुने श्रद्धेय गुरुद्वय हेमराज अधिकारी र मेदनीप्रसाद भण्डारीप्रति म आभार व्यक्त गर्दछु । यस शोधपत्रलाई छिटो तथा शुद्धसँग टङ्गण गरिदिने गीता ढुङ्गाना (भण्डारी) प्रति पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा म यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभागसमक्ष पेस गर्दछु ।

हरिप्रसाद दाहाल

शोधार्थी

त्रि-चन्द्र बहुमुखी क्याम्पस,

घण्टाघर, काठमाडौँ

२०६८

मिति : २०६८/०५/०२

विषयसूची

पहिलो परिच्छेद

शोध परिचय

	पृष्ठ
१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्या कथन	१
१.३ शोधकार्यको उद्देश्य	१
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधकार्यको औचित्य	४
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन	५
१.७ शोध विधि	५
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	५

परिच्छेद-दुई

कवि अमर त्यागीको जीवनी र व्यक्तित्व

२. जीवनी परिचय	६
२.१ जन्म, जन्मस्थान र बाल्यकाल	६
२.२ शिक्षा-दीक्षा	६
२.३ बसोबास र आजीविका	६
२.४ संस्थागत संलग्नता	६
२.५ पुरस्कार र सम्मान	७
२.६ व्यक्तित्व परिचय	७
२.६.१ साहित्यिक व्यक्तित्व	७
२.६.२ साहित्येत्तर व्यक्तित्व	८

परिच्छेद-तीन

अमर त्यागीको साहित्ययात्रा र चरण विभाजन

३.१. अमर त्यागीको साहित्ययात्रा र चरण विभाजन	९
(क) प्रथम चरण (२०४० देखि - २०५६सम्म)	९
(ख) द्वितीय चरण (२०५७ देखि - २०६९सम्म)	९
(ग) तृतीय चरण (२०६२ देखि - हालसम्म)	१०
निष्कर्ष	१०

परिच्छेद-चार

कृति विश्लेषणका सैद्धान्तिक पर्याधार र अक्षरहरूको देशका कविताहरूको विश्लेषण

४.१ कविताको सैद्धान्तिक परिचय	११
४.१.१ कविता शब्दको व्युत्पत्ति	११
४.१.२ कविताको परिभाषा	११
४.१.३ कविताको संरचना र तत्वहरू	१२
(क) वस्तु	१३
(ख) सहभागी	१३
(ग) परिवेश	१३
(घ) उद्देश्य	१३
(ङ) संरचना, लयविधान र भाषाशैली	१४
निष्कर्ष	१४
४.२ अक्षरहरूको देश कवितासङ्ग्रह (२०५८) को विश्लेषण	१४
४.२.१ 'अनुभूतिका प्रतिबिम्बहरू' कविताको विश्लेषण	१४
४.२.२ 'आत्मबोध' कविताको विश्लेषण	१६
४.२.३ 'अक्षरहरूको देश' कविताको विश्लेषण	१८

४.२.४ 'निर्भर' कविताको विश्लेषण	२०
४.२.५ 'पहाड' कविताको विश्लेषण	२२
४.२.६ 'ज्वारभाटा' कविताको विश्लेषण	२३
४.२.७ 'चेतनाको आलोक' कविताको विश्लेषण	२५
४.२.८ 'अरण्य-रोदन' कविताको विश्लेषण	२७
४.२.९ 'कवि' कविताको विश्लेषण	२९
४.२.१० 'माउसुली' कविताको विश्लेषण	३०
४.२.११ 'संवेदना' कविताको विश्लेषण	३२
४.२.१२ 'बुद्धहरू' कविताको विश्लेषण	३४
४.२.१३ 'जिजीविषा' कविताको विश्लेषण	३६
४.२.१४ 'सम-विषम' कविताको विश्लेषण	३७
४.२.१५ 'पोखरी' कविताको विश्लेषण	३९
४.२.१६ 'विमति' कविताको विश्लेषण	४१
४.२.१७ 'महानगर' कविताको विश्लेषण	४२
४.२.१८ 'सहर' कविताको विश्लेषण	४४
४.२.१९ 'अन्तर' कविताको विश्लेषण	४५
४.२.२० 'पुन्टी दमिनी' कविताको विश्लेषण	४७
४.२.२१ 'माटो' कविताको विश्लेषण	४८
४.२.२२ 'नदी' कविताको विश्लेषण	५०
४.२.२३ 'दृश्य-परिदृश्य' कविताको विश्लेषण	५२
४.२.२४ 'कविता' कविताको विश्लेषण	५४
४.२.२५ 'बिम्ब-प्रतिबिम्ब' कविताको विश्लेषण	५५
४.२.२६ 'कारागार' कविताको विश्लेषण	५६

४.२.२७ 'विभेद' कविताको विश्लेषण	५८
४.२.२८ 'द्वन्द्व' कविताको विश्लेषण	६०
४.२.२९ 'कुकुरदेखि सावधान !' कविताको विश्लेषण	६१
४.२.३० 'पुनरावृत्ति' कविताको विश्लेषण	६३
४.२.३१ 'अपराजित आस्था' कविताको विश्लेषण	६४
४.२.३२ 'विडम्बना' कविताको विश्लेषण	६६
४.२.३३ 'अस्तित्वबोध' कविताको विश्लेषण	६७
४.२.३४ 'रीतिथिति' कविताको विश्लेषण	६९
४.२.३५ 'अवस्था' कविताको विश्लेषण	७०
४.२.३६ 'गाउँ' कविताको विश्लेषण	७२
४.२.३७ 'अभिव्यक्ति' कविताको विश्लेषण	७३
४.२.३८ 'मालिक साहेब' कविताको विश्लेषण	७५
४.२.३९ 'फूलहरू' कविताको विश्लेषण	७६
४.२.४० 'आत्मपीडा' कविताको विश्लेषण	७७
४.२.४१ 'उपहास' कविताको विश्लेषण	७९
४.२.४२ 'आधुनिकता' कविताको विश्लेषण	८०
४.२.४३ 'सलाम' कविताको विश्लेषण	८२
४.२.४.४ 'गाउँबाट' कविताको विश्लेषण	८३

परिच्छेद-पाँच

५.१ उपसंहार	८५
५.२ निष्कर्ष	८७
सन्दर्भग्रन्थसूची	८८
पुस्तकसूची	८८
शोधसूची	८८
पत्रपत्रिका सूची	८९

सङ्क्षिप्त शब्दसूची

एम्. ए.	=	स्नातकोत्तर तह
क्र. सं.	=	क्रम सङ्ख्या
डा.	=	डाक्टर
त्रि. वि.	=	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
दो. सं.	=	दोस्रो संस्करण
ने.रा.प्र.प्र.	=	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
नं.	=	नम्बर
प. सं.	=	पहिलो संस्करण
प्रा.	=	प्राध्यापक
पू.	=	पूर्णाङ्क
पृ.	=	पृष्ठ
बी. ए.	=	स्नातक तह समाज शास्त्र
वि. सं.	=	विक्रम संवत्
सम्पा.	=	सम्पादक
सा.प्र.	=	साभ्ता प्रकाशन